

HABER SÖYLEMİNDE TÜRKİYE – KUZEY IRAK İLİŞKİLERİ: KUZEY IRAK REFERANDUM SÜRECİ: SABAH VE RUDAW GAZETESİ ÖRNEĞİ

Emrah Budak*

Öz

Bu çalışma, 25 Eylül 2017 tarihinde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY)'nde yapılan bağımsızlık referandumunun Türk ve Kürt basınındaki yansımalarını, referanduma ilişkin haberlerde yer alan söylemlerin incelenmesini hedeflemiştir. Çalışmada, Türkiye basınından Sabah gazetesi ile Kürt Bölgesel Yönetiminden Rudaw gazetesinin 23 – 27 Eylül 2017 tarihlerinde referanduma ilişkin yer alan internet sayfası haberleri incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma, referandum sürecinin her iki ülke basınında ne şekilde haberleştirildiğine odaklanmaktadır. Çalışmada, Teun Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgularda, Sabah ve Rudaw gazetesinin kendi ülke iktidarının egemen ideolojisini dile getirdiği saptanmıştır. Gazetelerin haberleri kendi ideolojik çerçeveleri ile değerlendirilerek farklı gerçeklikler oluşturduğu gözlenmiştir. Bu gerçekliklerin de haber metinlerindeki başlık, kelime seçimi ve olay taraflarının değerlendirmeleri ile sağlandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kuzey Irak, Referandum, Haber söylemi, Eleştirel Söylem Analizi

TURKEY – NORTHERN IRAQ RELATIONS IN NEWS DISCOURSE: THE PROCESS OF NORTHERN IRAQ REFERANDUM

Abstract

This study aims to investigate reflections of independence referendum made in Iraq Kurdish autonomous region in Turkish and Kurdish press and discourse take place about referendum in the news. The web site news related to referendum of Sabah the newspaper from Turkey and Rudaw the newspaper from Kurdish autonomous region has been examined between 23-27 September 2017 in the scope of the study. In this context, study focuses how independence referendum has been reported as news in the press of both country. Teun Van Dijk's Critical Discourse Analysis methodology is used in the study. According to the results of the analysis, it has been determined that Sabah and Rudaw the newspapers, express the dominant ideology of their home country's power. It has been observed that the newspapers evaluate the news in the frame of their own ideology and create new realities. Furthermore these realities have been provided through the headlines, word choice and comments of the event parties of the news texts.

Makale Gönderim Tarihi: 31.10.2018, Kabul Tarihi: 20.03.2019

Doi: 10.26791/sarkiat.476797

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Anabilim Dalı, bdkemrah78@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6896-7558

Keywords: Turkey, Northern Iraq, Referandum, News discourse, Critical Discourse Analysis

GİRİŞ

Günümüz dünyasında yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte iletişim küresel anlamda bir önem kazanmıştır. Toplumdaki bireyler küresel ölçekteki herhangi bir gelişmeyi anlık olarak öğrenebilmektedir. Bu durum iletişim sağlayan medyanın önemini artırmıştır. Çünkü medya sunduğu her türlü enformasyon ile toplumun yaşanan gelişmelere olan bakış açısını etkilemekte ve yönlendirmektedir. Medyanın topluma ilettiği enformasyona getirilen yorumlarda farklı yaklaşımlar bulunur. Bu yaklaşımlardan ilki olan liberal yaklaşım, medyanın toplumsal gerçekliği olduğu gibi topluma aktardığını ileri sürer. Diğer yaklaşım olan eleştirel Marksist yaklaşım ise, medyadaki gönderilerin kurgusal birtakım süreçlerden geçerek oluştuğunu ve yönetici sınıfın lehinde bir mücadele verdiğini iddia eder (Poyraz, 2002, 60-64).

Eleştirel Marksist kuram kendi içerisinde de birden fazla fikri barındırmaktadır. Karl Marx'ın dile getirdiği Marksizmde altyapı, üstyapı formülasyonu bulunur. Altyapının temel bileşeni olan ekonomi, üstyapıda bulunan siyaset, ideoloji, kültür gibi etkenlerin ana belirleyicisidir. Kısaca altyapı üstyapıyı şekillendirmektedir. Toplumda ekonomik güce sahip olan sınıf, medyanın da içinde bulunduğu üstyapıyı şekillendirir. Yani medya, egemen sınıfın kontrolü altındadır. Altyapının üstyapının temel belirleyicisi olmadığı, üstyapının da altyapıyı etkileyebileceği düşüncesinde olan Batı Marksizm'inin savunucularından biri olan Althusser, ideolojinin devletin ideolojik aygıtlarında üretilerek topluma sunulduğunu ifade eder (Althusser, 2014). Batı Marksizm'ini savunan isimlerden bir diğeri de Gramsci'dir. Gramsci ise iktidarın toplum üzerindeki hegemonyayı medya üzerinden kurduğunu ve egemen ideolojiyi medya üzerinden topluma aktararak, toplumda bir rıza üretimi gerçekleştirdiğini savunur. Batı Marksizm'ini savunan bir diğer yapı Kültürel Çalışmalar Okulu'dur. Althusser ve özellikle Gramsci'den etkilenen Stuart Hall'un okulun başına gelmesiyle egemen ideolojinin medyadaki haber metinleri ile topluma sunulması, toplumun o yönde düşünmesinin sağlandığı fikri ileri sürülür.

Medya ve iktidar arasındaki ilişki üzerine ortaya atılan teoriler doğrultusunda, İKBY'de gerçekleşen referandum sürecinde Türk ve Kürt basınının duruma ilişkin oluşturduğu söylemlerin incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma da referanduma ilişkin gazetelerin söylemlerini analiz edilmesini amaçlamaktadır.

Çalışmada, İKBY'de yapılan bağımsızlık referandumunun Türk ve Kürt basınının internet sayfalarına nasıl yansıdığı araştırılmıştır. İki ülke basınından Sabah ve Rudaw gazeteleri ele alınmış bu doğrultuda referanduma bakış açısı eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Eleştirel söylem analizinde, haberde yer alan kaynaklardan, kullanılan başlıklara, cümlelerin uzun ya da kısa oluşundan, etken ya da edilgen olmasına kadar birçok ölçüte işaret edilir. Haberde kullanılan bu ölçütlerin amacı iktidarın ve ideolojinin tekrar inşa edilmesini sağlamak. Eleştirel söylem analizi haber metinlerine ilişkin analizinde toplumdaki güç ve hâkimiyet ilişkilerinin ortaya çıkarılması adına, metinleri makro yapılarından, kelime seçimlerine kadar irdeler (Ertan Keskin, 2004, 392). Çalışmada üç kısım bulunmaktadır. İlk kısım çalışmanın kuramsal zeminini oluşturmaktadır. Bu kısımda ideoloji, medya, haber ve söylem kavramları üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda araştırma yöntemine değinilmiş, son kısımda ise, referanduma ilişkin Sabah (www.sabah.com.tr) ve Rudaw (www.rudaw.net/turkish)

gazetelerinin 23-27 Eylül tarihlerindeki internet haberleri analiz edilerek, oluşan sonuçlar aktarılmıştır.

1. Yöntem

Çalışmada, Türkiye basınından Sabah, Kuzey Irak basınından Rudaw gazetesinin 23-27 Eylül 2017 tarihindeki Kuzey Irak'ta yapılan bağımsızlık referandumuna ilişkin internet haberleri ele alınmıştır. Gazeteler, gazetelerin sahiplik yapıları, ideolojileri, politik konumları ve hitap ettiği kitleye göre belirlenmiştir. Çalışmada seçilen gazeteler muhafazakâr, ana akım bir çizgide yer almaktadır. Kuzey Irak'ta yayın yapan tek bir gazetenin olması örneklem seçimindeki sınırlılığı oluşturmaktadır. Gazetelerin aynı olaylara ilişkin bakış açıları farklılık göstermektedir. Gazetelerin aynı olaya ilişkin farklı ideolojik değerlendirme ve haber söylemlerinin irdelenip açığa çıkarılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda Kuzey Irak referandumunda Sabah ve Rudaw gazetesinin haber metinlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Çalışma, Kuzey Irak'ta yapılan referandumda farklı söylemleri benimseyen haberlerin eleştirel söylem analizi ile incelenmesini amaçlamaktadır.

Medya kuruluşları toplumu etkileyen birtakım durumlarda bir ideolojik çerçeve ve kendi ekonomi-politiği doğrultusunda haber sunmaktadır. Haber metinlerinin inşasında mevcut ideolojik ilişkiler haberlerin yönünü belirlemekte ve içeriğine etki etmektedir. Yaşanan ideolojik ilişkiler haberlerin içeriğini ve yönünü değiştirmektedir. Farklı ideolojilere sahip iki gazetenin de İKBY'de yapılan referandumun haberleştirilmesinde farklı durumları öne çıkarmışlardır. Söz konusu gazetelerin objektif ve doğru bir yol izlenecekken farklı haber söylemlerini topluma aktarması çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel varsayımı, “Çalışmada incelenen gazetelerin belli bir ideolojik görüşü vardır, bu ideolojik görüş çerçevesinde yayın yaparak, o görüşü yeniden üretmekte ve pekiştirmektedir. Bu bağlamda, Kuzey Irak referandumunda gazeteler referandumu kendi ideolojik bakışı ve kendi ülkelerinin resmi söylemine göre değerlendirmiştir.”

Sosyal Bilimlerde metin analizleri genellikle söylem üzerine odaklanmaktadır. Çünkü söylem, hem dil hem de ideolojiyi içine alır (Sancar, 2014, 105). Bu anlamda ideoloji, mesajların kodlandığı bir şifreleme, söylem ise, bu mesajların gönderisidir. İdeoloji, bilgisayar programı olarak görülürse, söylem de bu programı ürettiği çıktılardır (Sancar, 2014, 131-132). Sözen'e göre söylem, toplumun kullandığı bir dil ve dil pratiğidir. Ancak, söylem sadece dilin oluşturduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaz. Söylem, dilin meydana getirdiği sözcüğün toplumsal bağlam ve pratiklerle ortaklaşa oluşturduğu bir şeydir (Sözen, 1999, 20). Van Dijk'a göre, ideoloji, söylemin içinde kamufle olarak, dilin kapalı olan yapısıyla topluma aktarılır. Bir ideolojinin söylemsel olma boyutu bizim o söyleme nasıl bir anlam verdiğimiz, o söylemin günlük yaşantımızı ne şekilde etkilediğiyle ilgilidir (2015, 15).

Van Dijk'a göre, dünyadaki toplumların birbirleriyle olan enformasyon bağı ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin ana kaynağını medyadaki haber söylemidir. Dünyadaki hiçbir söylem tipi bu kadar çok bireye ve topluma ulaşamaz. Bundan dolayı haber söyleminin küresel anlamda kati bir gücü ve etkisi mevcuttur. Bu haber metinlerinin incelenip, analiz edilmesi toplumdaki iktidar ilişkilerinin açığa çıkarılmasında önemli bir anlam taşır (1999, 370-371).

Söylem çözümlemesi ise, metinlerde var olan farklılıkları keşfeder, söylemin meydana getirdiği değişen bilgi sistemini inceler ve açığa çıkarır (Sözen, 1999, 85). İnal'a göre söylem analizinin (1996, 96), diğer yöntemlerden ayrılmasının sebebi kelimeleri

toplumsal bağlamından koparmadan incelemesidir. Söylem analizi toplumdaki egemenlik ilişkilerinde söylemin nasıl oluştuğunu vurgular ve ilişkiyi eleştirir. Eleştirel söylem analizi, çağdaş kapitalist toplum sisteminde yer alan emek ve maddi sömürü ile meydana gelen çıkar ilişkilerinin anlaşılmasında ideolojik ve kültürel etkilerin varlığına dikkat çeken Batı Marksizm’inden alınmıştır (Dursun, 2013, 76).

Van Dijk, medyanın Avrupa’daki göçmenlerle ilgili haberlerde, iktidarı ve resmi söylemi yüceltip, azınlıkları negatif bir şekilde sunduğunu görmüştür. Van Dijk, haber metinlerini incelediğinde, söylenenden çok söylenmeyen yapıların önemli olduğu vurgulamıştır. Haberin kapalı ve gizli yapısına işaret ederek, haberde sunulmak istenen gerçek mesajın saklandığına dikkat çekmiştir. Van Dijk’ı diğerlerinden ayıran en önemli özellik, haber metinlerini sadece bir metin olarak görmeyip, sosyolojik yapıya da bakarak anlam ve bağlamı öne çıkarmasıdır. Van Dijk kendine has geliştirdiği analizi makro ve mikro olarak ikiye ayırır. Bu makro ve mikro yapıların tamamını ya da bir kısmını ele alarak yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada yer alan haberler de makro yapı kriterlerinden başlıklar ve olay taraflarının değerlendirmesi; mikro yapı kriterlerinden de sözcük seçimi ele alınarak incelenmiştir (Ongun, 2014; Göker ve Keskin, 2015).

2. İdeoloji ve Medya İlişkisi

Medya ile ideoloji arasındaki ilişkiye değinmeden evvel ideoloji üzerine söylenen tanımlara bakmak gerekmektedir. İdeoloji için birçok farklı tanım getirilmiştir. Mardin’e göre (2017, 22) ideoloji, “doğru düşünme bilimine verilen addır”. Ancak toplumsal dinamikler değiştikçe ideoloji için negatif anlamlar yüklenmeye başlanmıştır. Eagleton ideolojinin, toplumdaki egemen sınıfın yaşam tecrübelerini betimleyen fikirler olduğunu ileri sürer. Bunun yanı sıra bu egemen sınıfların iktidarın yeniden inşa edilmesinde etkili olduğunu savunur. İdeolojiler, toplumda yaşanan durumlara ilişkin tutumlarda değişiklik yaratabilir. Bu tutumlar da zaman içinde kanaatleri değiştirir (Eagleton, 2011, 53). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, ideoloji toplumdaki ekonomik ve siyasi gücün kendi iktidarını devam ettirme ve resmi söylemini meşrulaştırma hedefi için kullandığı bir araçtır. Egemen sınıf ideolojilerin topluma empoze edilmesiyle varlığını sürdürebilir. Marx’a göre ideoloji, egemen sınıfın kanaatlerinin toplumda doğal ve meşru görülmesini sağlayan bir araçtır (Fiske, 2003, 221). Marx ve Engels ideolojinin yönetici sınıfın fikirlerini topluma dayatmadaki gücüne değinir:

“Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır (Marx ve Engels, 2013, 75).

Marx’a göre işçi sınıfı bir devrim gerçekleştirerek ideolojinin oluşturduğu tahakküm ve eşitlikçi olmayan bir toplumun önüne geçecektir. Çünkü toplumun içinde yaşadığı sosyo-ekonomik gerçekliğin, ideolojiden çok daha güçlü olduğu vurgulanmıştır (Fiske, 2003, 222). Ancak; Marksizm’in izinden giden Gramsci bu noktada Marx’tan ayrılır. Çünkü Gramsci Marx’ın gerçekleşeceğine inandığı sosyalist devrimin gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir. Yönetici sınıfın toplumun her yerinde kendini gösteren ideolojisinin bastırılması gerekirken tam tersi olur. Yönetici sınıfın ideolojisinin ne kadar güçlü olduğunu vurgulayarak, ideolojik savaşımın öncelikli olması kanaatine varır (Portelli, 1982, 148-155). Fiziksel güç kullanılmadan elde edilen

bir hâkimiyeti çözümlemede “hegemonya” merkezi bir kavramdır (Ives, 2011, 23). Bu kavram toplumdaki egemen sınıfın ideolojisini temsil eder. Egemen sınıf toplumda bazı araçlar kullanarak kendi hegemonyasını topluma empoze eder. Fiziki araçların yanı sıra bu araçlar egemen ideolojiye hizmet eden, okul, medya, hukuk, kilise gibi araçlardır. Gramsci, ideolojinin çok güçlü olduğu kanaatine vararak, alt yapının üst yapıyı şekillendirdiği, sosyo-ekonomik belirleyicilik fikrine karşı çıkar. Üstyapının da altyapı kadar önemi bulunduğunu, insanların sınıf bilinci, ideolojik ve politik yapısını şekillendiren üstyapının ethiko – politik uğrağı olduğunu savunur (Portelli, 1982, 60-61). İdeoloji ve kültür de önem verilmesi gereken etmenlerdir. Çünkü fiziksel aygıtlar kadar fikir aygıtlarının denetimi, ideolojiye toplumun rıza göstermesinde kültürel anlamda işlev görmektedir (Şeker ve Baloğlu, 2018, 181). Şüphesiz medya hegemonyanın yayılmasında en etkili araçlardan biridir.

Batı Marksizmini savunan bir diğer görüş Frankfurt Okuludur. Almanya’da kurulan okul eleştirel teorinin kurucusu olarak görülür. İdeoloji kavramı Frankfurt Okulu için “kültür endüstrisi” kavramı ile açıklanır. Okulun üyelerinden Adorno ve Horkheimer “kültür endüstrisi” kavramını ortaya atarak, toplumun bu kavramla yönlendirildiğini savunurlar. Toplum kültür endüstrilerinin içerisinde kamufle olan ideolojileri bilinçsiz bir şekilde alır (Yaylagül, 2010, 105). Adorno’ya göre, medyanın gerçekleştirdiği işlev son derece normal görülür ve medya, toplumdaki çelişkileri meşru bir duruma getiren ideolojinin işlenmesini sağlar (2007, 23).

Batı Marksizmini benimseyen bir diğer isim Althusser’dir. Althusser Gramsci’den etkilenerek ideolojiyi devletin ideolojik aygıtlarında şekillenen bir yapı olarak görür. Althusser (Yaylagül, 2010, 116), ideolojik süreçleri, toplumdaki başat sınıf sisteminin sürdürülmesinde ve tekrar inşa edilmesini meydana getiren bir oluşum olarak vurgular. “İdeoloji bir temsil (representation) sistemidir; bireylerin gerçek dünyayla kurdukları ilişkiyi yaşama biçimlerini belirleyen bir temsiller bütünü” (Sancar, 2014, 54). Althusser ideolojinin oluşumunu açıklarken onu bir sınıf mücadelesinin neticesinde oluşan bir şey olarak değerlendirir. Uzun süren, oldukça zor geçen bu sınıf mücadelesinde burjuva kendi hedeflerine hem eski egemen ideoloji hem de yeni burjuva sınıfının ürettiği egemen ideoloji ile ulaşır. Burada burjuva sadece alt sınıfı kontrol altına almakla iktidarını sağlamaz, kendi burjuva ideolojisi içindeki çelişkileri de imha ederek bu iktidarı sağlar (Althusser, 2014, 12-13). Althusser’e göre, günümüz kapitalist toplumunda iktidarlar ellerinde bulunan fiziki güç aygıtları ile egemenliği tam manasıyla sağlayamaz. Gerçek anlamda bu egemenliği sağlayan devletin ideolojisi ve bu ideolojiyi empoze eden devletin ideolojik aygıtıdır (2014, 56). Devletin ideolojik aygıtları, kilise, okul, aile, hukuk, siyaset, sendika, haberleşme ve kültür olarak karşımıza çıkar (Althusser, 2014, 50-51).

İdeolojiyi, dil ile ilişkilendiren yapısalcılıkta ideolojinin değerlendirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Toplumda yaşanan birçok gelişmenin daha doğru bir şekilde okunması için yaşananların altında yatan yapıların incelenmesi gerekmektedir (Yaylagül, 2010, 119). İşte bu anlayış içinde yapısalcılık devreye girer. Yapısalcılık da yaşananların derinlemesine incelenerek arka plandaki yapılara bakılmasını öne sürer. Yapısalcılık, ideoloji kavramına dil üzerinden bakar. Bir toplumu oluşturan tüm unsurlar dilde meydana gelir. Bu yüzden toplumdaki bireylerin de üretildiği yer de dildir (Coward ve Ellis, 1985, 9).

Yapısalcılık, dilde mevcut olan her sistemi bir kod olarak görür ve bu kodların açığa çıkarılması için dilin yapısının çözülmesi gerekmektedir. İdeolojiler de dil içinde oluşarak, dil aracılığıyla topluma aktarılır. İdeolojiler, dil ve kültürün içinde saklanır.

Dille yeniden meydana getirilen kültürle ideoloji de yeniden üretilmiş olur (Yaylagül, 2010, 119- 120). Yapısalcılık ideolojiye olan bu bakış açısı ile Kültürel Çalışmalar Okulu'nu haber metinlerinin incelenmesinde etkilemiştir.

2.1. Haber ve ideoloji

Yapılan ideoloji tanımlarına bakıldığında, ideolojinin egemen sınıfın kendi iktidarını sağlamada ve yeniden üretmede çok başat bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Egemen sınıfın ideolojik görüşünü topluma yansıtması birtakım araçlarla sağlanmaktadır. Althusser ve Gramsci'nin de ileri sürdüğü bu aygıtlardan biri de medyadır. Çünkü "19. yüzyıldan günümüze medyanın toplumsal yaşamda artan nüfuzu, medya, ideoloji ve gerçeklik bağlantısının daha etraflıca düşünülmesini sağlamıştır" (Dursun, 2013, 41). Marksizm, statükonun toplumdaki yeniden üretiminde, medyanın etkisini göstermek için mücadele eden bir yol çizer. Marksizm toplumda eşitsiz ilişkilerin, ideolojik toplum imgelerinin ve temsillerinin şekillenmesinde payı olduklarını düşünür (Stevenson, 2015, 25).

Medyanın gücünün toplum içinde artması, ideolojinin topluma aktarılması ve meşruluk kazanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü yeni dünya düzeninde iktidarlar kendi egemenliklerini fiziksel güç kullanarak değil de zihinsel bir etkileme gücü ile pekiştirmektedirler. Çünkü fiziksel güç toplumda örgütlü bir tepki, bir olumsuz tavra yol açabilir. Oysa zihinsel anlamda bir güç kullanımı düşünsel anlamdaki muhalif fikirlerin önüne geçerek sistemin sorgulanmasını engeller. Somut bir protestoya dönüşecek her türlü fikir zihinlerde meydana geldiğinden, zihinsel anlamdaki bir etkileme oluşacak bu eylemi daha en başından sekteye uğratmaktadır.

Medya toplumu her gün yüzlerce ileti yağmuruna tutarak bireylerin zihinlerindeki gerçeklik algısını kaybettirir. Aynı zamanda bu kadar fazla ileti medya dışındaki dünyada yaşanan gerçekliğin de algılanmasını önler. Medya toplumun eğleneceği ve oyalanacağı iletiler sunarak mutlu bir dünya sunar ve egemen ideolojinin sorgulanmasına set çekmiş olur. Medyanın iktidar tarafından bu denli kontrolü yalnızca iktidarın lehine olan bir şey değildir. İktidarın gölgesinde olan her medya grubu bu durumdan maddi ve manevi bir fayda sağlamaktadır. Bu fayda karşılığında da iktidara hizmet etmektedir. Çoban'a göre, medya kamuoyu oluşturma ve değişim içinde olan gündeme ilişkin görüşler belirtme ve toplumu egemen ideolojinin hegemonyasına rıza sağlama anlamında dizginleme vazifesi görmektedir. Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda medya, üzerine düşen görevi yerine getirmekte ve egemen ideoloji dışında kalan görüşler zayıf kalmakta ve kamuoyunda taraftar bulamamaktadır (2013, 87).

Medya-ideoloji bağlamı değerlendirildiğinde medyadaki gönderilerin içeriği ve niteliği üzerinde durulur. Bu anlamda medya ile ideoloji ilişkisinin en iyi tecelli ettiği yerlerden biri de haber metinleridir. Çünkü haber metinleri günlük olarak medyada yer alır ve sürekli resmi söylemi topluma dayatır. Toplumun düşünmesine bile fırsat vermeden haber iletileriyle onları kontrol altında tutar.

Eleştirel yaklaşımın habere olan bakış açısı kuşkuludur. Haberin gerçeği olduğu gibi yansıtan metinler olduğu ve gazetecinin kamu ve olay arasında bir aracı olduğu fikrine eleştirel bakmaktadır. Eleştirel yaklaşıma göre haber nesnel ve tarafsız olamaz. Çünkü medyanın ekonomik gücü elinde bulunduranların sınıfsal çıkarlarını sürdüreceği ölçüde bir gerçeklik kurguladıklarını öne sürerler. Haberci, gerçeği büsbütün tespit edip aktarabilen değil, onun yerini tutan gerçeği temsil eden bir metin olarak görülür. Haber metni toplumdaki her türlü iktidar ilişkisinin yeniden üretilmesini sağlayan bir metindir (Dursun, 2003, 64-66). Çoban'a göre, medya ve medya iletileri olan haberler en

minimal düzeyden en geniş düzeye kadar toplumsal iktidarı belirlemektedir. Bu iktidarın ideolojisi medya ile topluma yayılmakta ve toplumda hâkimiyet sağlamaktadır (2013, 249).

Haberin böylesine ideolojik bir işlevde bulunması üretim süreci ile başlar. Haber üretiminde kurum içi dinamikler oldukça etkilidir. Kurumun haber politikası olarak düşünülen ideolojik kodlama bir olayın haber yapılıp yapılmayacağı aşamasında kendini gösterir. Haberin çerçevesi, sınırları, bu ideolojik yapıda oluşur. Muhabirler de haberleri oluştururken kurumun yayın politikasına göre hareket ederler. Yayın politikası olarak ifade edilen terim kurumun ideolojik kodlarıdır. Muhabirin yaptığı haberler editoryal süreçten geçtikten sonra yayına girer (Aslan, 2004, 23).

Medya, bağımsız olarak kendi iradesi ile haberlere başlık atamaz. Bunun yerine, güvenilir ve akredite kaynaklar tarafından oluşturulan başlıklara göre haberlerini şekillendirir. Bu durum medya kuruluşunu haber metninin başlığından son cümlesine dek akredite kaynaklara bağımlı kılmaktadır. Toplumdaki egemen sınıfa mensup olan kişi ve kurumlar ile olan münasebetleri medyayı, haber üretme, haber içeriğini belirleme konusunda ikinci plana itmiştir (Özer, 2011, 71).

Haberin ideoloji ile ilişkisini temele alan yaklaşım Kültürel Çalışmalar Okulu'dur. Kültürel Çalışmalar Okulu, yapısalcı bir Marksist anlayıştan gelip, Gramsci, Althusser, Barthes ve Voloşinov'dan etkilenmiştir. Okulda Raymond Williams, Hoggart ve Stuart gibi isimler bulunur. Okulun başına Hall geçtikten sonra haber metinleri ile ilgili çalışmalar artar. Okula göre, medya ile ideoloji ilişkisinin açığa çıkarılması haber metinlerinin incelenmesi ile gerçekleşir. Hall, çağdaş toplumların ideolojik anlamdaki en uygun aracının medya olduğunu düşünür ve ideolojiyi medya ve medya metinleri üzerinden irdeler. Hall, medyayı toplumdaki bireylerin kendi bilinçlerinin farkına vardıkları mecra olarak tanımlar. Medyada yer alan kamufle edilmiş enformasyon, tekrarlamalar, kültürel boyutları bağlamında, kirli, göstergebilimsel, anlambilimsel ve söylemsel bir özellik taşır (2014, 91). Hall'e göre, medya kuruluşlarının yayınları ve ideolojik görüşleri değişse de bu söylemsel yapılar toplumda var olan başat ideolojilerden biriyle kesinlikle kesişir (2005, 249). Hall'e göre, medyanın ideolojik yönü sadece görsel öğelerde meydana gelmez, yazılı metinlerde de kendisini gösterir (1999, 105). Kültürel Çalışmalar Okulunun ana dayanağı yapısalcı Marksist anlayışı dilbilimsel açıdan inceleyerek ideoloji, dil ve özne sorununu bütüncül bir görüşle tanımlamaktır. Okulun medya çalışmaları açısından önemi, medyada yer alan metinlerin farklı okuma biçimleriyle, kodlama ve kodaçımı ile irdelenmesidir (İnal, 1996, 42-43).

Hall, haber söylemi ile toplumdaki hâkim söylemin haber metinlerinde yeniden üretildiğini vurgular. Haber, egemen sınıfın başat ideolojisinden, egemen söylemden bağımsız değildir. Aslında haber, içinde söylemlerin tecelli ve temsil edildiği bir metindir (İnal, 1996, 97-98). Bu inceleme alanına bakıldığında haber metinlerinin hegemonya ve ideolojiyi yeniden üretmeye yönelik olması, çalışmada ülke basınlarının söylemlerinin incelenmesi ile paralellik göstererek çalışmanın ana dayanağını Kültürel Çalışmalar Okulu'na yöneltmektedir.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Makro Yapı

Eleştirel söylem analizinin makro yapı unsurlarından biri başlıklardır. Başlıklar, haberin temasını oluşturmakta, konusunu temsil etmektedir. Sabah gazetesi, konu ile ilgili haberlerinde attığı başlıklarda olay hakkındaki duruşunu net bir şekilde sergilemiştir. Sabah gazetesi, attığı başlıklarla İKBY'de yapılan referandumun uluslararası düzlemde

ve anayasal anlamda yanlış bir karar olduğunu belirterek olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade etmiş ve Türkiye Hükümetinin resmi söylemlerini dile getirmiştir. Sabah gazetesinin başlıkları şunlardır:

Son dakika: Ankara'dan Barzani'ye son uyarı! (23 Eylül 2017)

Rusya Barzani'yi bir kez daha uyardı (23 Eylül 2017)

Bölge istikrarsızlaşır (23 Eylül 2017)

Türkiye'den bir uyarı daha! Çatışmaları tetikler (26 Eylül 2017)

Amerika'dan Barzani'ye sert uyarı (23 Eylül 2017)

Sabah gazetesinin yukarıda belirtilen başlıkları incelendiğinde, Türkiye Hükümetinin referandumla olan olumsuz bakışının yansımaları görülmektedir. Bu başlıklar, referandum yapılmadan önce bu yanlış karardan dönülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sabah gazetesinde Rusya, Türkiye, Amerika ve BM'nin (Birleşmiş Milletler) referandumun yapılmaması konusundaki fikirleri başlıklarda bir uyarı niteliğine bürünmüş, başlıklar bölgesel yönetimin hatalı kararını ön plana çıkardığını göstermektedir. Bu başlıklar, referandumla yalnızca Türkiye'nin değil, bölge aktörlerinden Rusya ve Amerika'nın da karşı olduğunu altını çizmektedir. İki başlıkta referandum sonrasında olası sonuçlara vurgu yapılarak uyarılar devam etmiştir. BM'nin referandum sonrası bölgenin istikrarsız bir hale geleceğine yönelik tespitlerinin aktarılması referandumun yanlış bir karar olduğunu göstermeye yöneliktir.

Irak'ın Diyala kentinde referandum karşıtı gösteri (24 Eylül 2017)

'Referandum hukuka aykırı' (24 Eylül 2017)

Kerkük sokaklarında silahlı, kornalı provokasyon (26 Eylül 2017)

Sözde referandumdaki skandal detay! (26 Eylül 2017)

'Referandum meşru değil pazarlık için kullanacak' (27 Eylül 2017)

Kerkük'te Türkmen Esnaflar Birliği'ne saldırı! (27 Eylül 2017)

Sabah gazetesinin diğer başlıklarına bakıldığında, referandumun meşru olmadığı fikri dile getirilmiş ve referandum süresince yaşanan olumsuzlukların gazete sayfalarına taşındığı görülmüştür. Bu olumsuzluklar, referandumla karşı bir gösteri yapılması referandum karşıtı bir tavır gözler önüne sermektedir. Bunun dışında Türkmenlerin yaşadığı Kerkük'te referandum sandıklarının zorla kurulduğu ve Türkmenlerin referandum boyunca korna ve silah sesleri ile korkutulduğu haberi dikkat çekmektedir. Burada Türkmenlerin referandumu istemedikleri halde zorla uygulanması dolayısıyla referandumun anti-demokratik bir nitelik taşıdığı ve bu sürecin bir provokasyona dönüştüğü belirtilmektedir. Sabah gazetesi, referandumu anayasayı çiğneyen bir uygulama olarak görmüş ve referandumun, gayri meşru bir nitelikte olduğunu, ikili ilişkilerde bir pazarlık aracı olarak kullanılarak, asıl amacından sapacağını ifade etmiştir. Referandum ile ilgili bir detaya değinen Sabah, referandum kutlamalarında açılan İsrail bayrağını skandal olarak görmüş, İsrail'in referandum desteğinin altında İsrail için farklı çıkar ve amaçları olduğunu üzerinde durmuştur.

Sınır kapanır korkusu depoları boşalttı (24 Eylül 2017)

Referandum sonrası İKBY yönetimine ilk yaptırım geldi! (25 Eylül 2017)

Barzani'ye Ankara-Tahran-Bağdat kışkacı (25 Eylül 2017)

İşte Barzani'nin referandumuna Kuzey Irak'ın içinden gelen ilk tepki (26 Eylül 2017)

Gayrimeşru referandum sonrası Bağdat yönetiminden flaş adım (26 Eylül 2017)

Anlayacağı dilden konuşmasını biliriz (24 Eylül 2017)

5’li kıskaç (27 Eylül 2017)

İhracatçı Habur kaybını telafi eder (27 Eylül 2017)

Referandumun doğuracağı sonuçlar ve referanduma verilen tepkileri dile getiren başlıklara bakıldığında, büyük bir ticari münasebet hacmi bulunan Kuzey Irak ve Türkiye arasında yaşanacak olası durumların açıklandığı görülmektedir. Sabah gazetesinin bu duruma bakış açısı Kuzey Irak’ın gıda maddeleri konusunda Türkiye’nin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Halkın, Türkiye’nin referandum sonrası sınır kapılarını kapatarak, ticareti durdurması endişesi ile stoktaki ürünleri boşaltmasına değinen Sabah gazetesi, referandumun yapılması Kuzey Irak halkının zararına bir tavır olduğunu vurgulamıştır. Sınırın kapanacağı yönündeki endişeyi belirtmek, yapılan bir yanlış tavrın sonucunda alınmaya çalışılan bir önlem, yanlışa karşı bir tepkiyi vurgulamaktadır. Ancak; Sabah gazetesi, Kuzey Irak’a ihracat yapan şirketlerin ticari kaybını Kuzey Irak halkı gibi aciz bir konumda göstermemiş ve bu ihracat kaybının telafi edilebileceğine işaret etmiştir. Burada, referandum sonucu alınacak ticari önlemlerin Türkiye’ye bir şey kaybettirmeyeceği, aksine süreçten Kuzey Irak tarafının olumsuz etkileneceği anlatılarak, referandumun Kuzey Irak için meydana getireceği kötü senaryolara yönelik başlıklar atılmıştır.

Referandum sonrası gelen tepkiler incelendiğinde, referanduma ilişkin Irak, İran ve Türkiye yönetiminin Kuzey Irak için olumsuz olan birtakım tepki ve yaptırımları göze çarpmaktadır. İKBY’nin bağlı olduğu Irak yönetiminin aldığı petrol, sınır kapısı ve referandumda oy kullanan memurların görevden alınması gibi tedbirlerin haberleştirilmesi, yine referandumun doğurduğu yaptırımlar üzerinden referandumun eleştirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu eleştirinin komşu ülkelere gelmesi uluslararası bir ihlalin yapıldığına işaret etmektedir. Bu söylenenlerin dışında referanduma Kuzey Irak’ta yaşayan Asurilerin de karşı olduğu belirtilmiştir. Bağımsızlık için yapılan bir oylamada, farklı bir kimliği temsil eden bir grubun bu referandumu desteklemediği açıklanarak, referandumun bölgedeki tüm halkların onayı olmadan alınmış bir karar olduğu düşüncesi ön plana çıkarılmıştır.

Son dakika haberi: Barzani’den beklenen çark geldi! (25 Eylül 2017)

Barzani seçimini yaptı ve kaos sandığına gitti! (25 Eylül 2017)

Barzani: Çözüm için yardımcı olun (26 Eylül 2017)

Çavuşoğlu: Barzani, Kürtlerin geleceğini de riske attı (26 Eylül 2017)

Erdoğan: Senin bağımsızlığını kim kabul edecek? (26 Eylül 2017)

Barzani hayal âleminde (26 Eylül 2017)

Bahçeli: Barzani yanmayı göze aldı (27 Eylül 2017)

‘Bölgede oldubittiye izin vermeyeceğiz’ (27 Eylül 2017)

Sabah gazetesi, Kuzey Irak bölge yönetimi lideri Barzani ile ilgili bazı başlıkları okuyucularına sunmuştur. Bu başlıkların birinde Barzani’den beklenen çarkın geldiği belirtilmiştir. Başlıkta, ortada yanlış bir karar olduğu ve yanlıştan dönme durumunun “çark” ifadesi ile belirtilmesi, Barzani’ye yapılan bir eleştiriyi göstermektedir. Bunun yanı sıra Barzani’nin çözüm için yardım istemesinin sunumu, kendisinin yaptığı bir

hatayı düzeltmek adına bölge ülkelerinden destek istediğini göstermektedir. Burada Barzani, referandum sonrası yardıma muhtaç ve aciz bir konumda gösterilmiştir. Barzani'nin referandum kararı ile bölgedeki Kürtlerin de kaderini tayin edip, geleceklerini tehlikeye attığı vurgulanarak, referandum kararının yanlışlığının üzerinde bir kez daha durulmuştur. Üst kısımdaki başlıklar incelendiğinde, Barzani'nin Kürdistan planının son derece hayali bir nitelik taşıdığı, Kürdistan'ı kimsenin tanımayacağı belirtilerek, bu referandumun sadece Türkiye Hükümeti için değil uluslararası alanda da bir hükmünün olmadığı ifade edilmiştir. Son başlıkta ise bir anlamda Türkiye hükümetinin referandum sonrası için oluşacak bağımsız bir Kürt Devletine müsaade etmeyeceğinin işaret edildiği gözlenmektedir. Çünkü yaşanan referandumun bir oldubittiye getirildiği, ilgili tüm tarafların ortak görüşü olmadığı ileri sürülmüştür.

Rudaw gazetesinin başlıkları incelendiğinde, Sabah gazetesinin tersi yönde bir tutum olduğu görülmektedir. Rudaw gazetesi, IKBV'de yapılan referandumun olumlu propagandasını yapmış ve uluslararası anlamda referanduma gelen destek ve haklılık mesajlarını başlıklarına taşıyarak Kuzey Irak yönetiminin resmi söylemlerini topluma sunmuştur. Rudaw gazetesinin başlıkları şunlardır:

Baykal'dan referandum çıkışı: Özlemleri var (27 Eylül 2017)

ABD'ye 'bağımsızlığı tanıyın' çağrısı (27 Eylül 2017)

Finlandiya'dan self-determinasyon vurgusu (27 Eylül 2017)

ABD'de 'bağımsızlığa destek' tasarısı (27 Eylül 2017)

Rusya: Kürtlerin devletleşme isteğine saygı duyuyoruz (27 Eylül 2017)

Kürt siyasetçiler: Referandum olumlu rol oynayabilir (26 Eylül 2017)

Katalonya'dan Başkan Barzani'ye tebrik (26 Eylül 2017)

Uluslararası toplumdan referanduma destek büyüyor (25 Eylül 2017)

Hukukçular: Referandum sonucu tanınacaktır (24 Eylül 2017)

Rudaw'ın yukarıdaki başlıkları incelendiğinde, referanduma verilen yerel ve uluslararası olumlu düşünceler öne çıkarılırken, Rudaw, referandumun uluslararası anlamda da haklılık payı olduğunu ve uluslararası destek gördüğünü aktarmıştır. Rudaw, referandumu bir toplumun kendi kaderini tayin etme hakkı olarak görmüştür. Başlıklara bakıldığında, ABD yönetiminin referandum sonucu oluşacak bağımsızlığı tanıması gerektiği vurgusu yapılmıştır. ABD Temsilciler Meclisi'nin bağımsızlığa destek için bir tasarı hazırladığının başlıklara taşınması, ABD meclisinde de referandum lehinde düşünen yetkililerin bulunduğu işaret etmektedir. Sabah gazetesi ABD'nin referandumu yapmaması konusunda Barzani'yi uyarı niteliğinde başlıklar atarken, Rudaw gazetesi referandumun ABD'de de tanınacağı ve destek göreceği yönünde başlıklara yer vermiştir. Bunların dışında, Finlandiya, Katalonya, Rusya'nın referandum hakkında söylediği olumlu düşünceler de başlıklarda ifade edilmiştir. Burada Finlandiya'nın "self determinasyon" vurgusu Kuzey Irak bölgesi halkının kendi kaderini kendi tayin etme hakkı olduğunun gazete tarafından sunulması, referandumun son derece doğal bir hak olduğunu işaret etmesi açısından önemlidir. Kürtlerin bağımsızlık için bir oylamaya gitmesi onların bir hakkı olduğu aktarılarak, yapılan seçimin uluslararası düzlemde meşrulaştırılması söz konusudur. Rudaw gazetesi, Türkiye'den de referanduma destek veren demecilere de yer vermiştir. CHP Milletvekili Deniz Baykal'ın Kürtlerin kendi devletlerini kurma konusunda bir özlemleri olduğu sözlerinin başlıklarda yer alması, Rudaw gazetesinin referandum sürecinin doğal karşılanması, Kuzey Irak'ın bağımsız olma fikrinin sıradan bir süreç olarak görülmesi

gerektiği düşüncesini aktarma çabasında olduğunu kanıtlamaktadır. Türkiye'deki Kürt siyasetçi ve hukukçuların referandumun huzur ve barış için olumlu bir rol oynayabileceği fikrinin Rudaw gazetesi tarafından dile getirilmesi, Türkiye yönetiminin referandumla olan tepkisine Türkiye'nin kendi içinden gelen destek ile karşılık verilmiştir. Ayrıca Türkiye'deki hukukçuların referandumun tanınacağı iddiası, Sabah gazetesinin referandumun anayasaya uygun olmadığı görüşünün zıttı yönünde olup, referandumun anayasal bir zeminde olduğu düşüncesinin aktarılma çabasıdır.

İş dünyasında 'sınır' tedirginliği (24 Eylül 2017)

İşadamları: Habur kapanırsa, kepenklerimiz de kapanır (26 Eylül 2017)

Başbakan Barzani: 5 milyon kişi zarar görür (27 Eylül 2017)

Başbakan Barzani: Habur'un kapanması iki tarafın zararına (27 Eylül 2017)

Üst kısımda yer alan başlıklarda Türkiye – Kuzey Irak arasındaki ticaretin etkileneceğine dair ifadeler yer almaktadır. Burada Barzani'nin Habur sınır kapısının kapatılmasının gündeme gelmesi ile zarar görecektarafın yalnızca Kuzey Irak halkı olmayacağı, iki tarafın da zarar göreceği düşüncesi hâkimdir. Barzani'nin bu fikirlerini haklı göstermeye çalışan diğer başlıklarda yalnızca Türkiye'deki ihracatçıların kepenk kapatacağı, tedirgin olduklarına yer vermesi Türkiye'nin bu durumdan oldukça olumsuz etkileneceğini göstermesi açısından önemlidir. Referandum kararına bir tepki olarak Habur sınır kapısını kapatma yaptırımını aslında yalnızca Kuzey Irak'ı cezalandırmak değil, Türkiye'deki ekonomiye de zarar verdiğinin öne çıkarılması, oluşabilecek sorumluluğun Habur'u kapatan Türkiye yönetimine atıldığını göstermektedir.

Kılıçdaroğlu: Hükümetten farklı sesler çıkıyor (25 Eylül)

Bahçeli: Devletten çelişkili açıklamalar var (27 Eylül)

Birbirlerine girdiler: Kürtler sizin yüzünüzden ayrılıyor (25 Eylül)

Eski AK Parti'li başkan: İlişkiler kesilirse Türkiye soyutlanır (23 Eylül)

Baydemir: Katalonya'daki referanduma neden karşı değiller? (23 Eylül)

Rudaw gazetesi referanduma karşı olan Türkiye hükümeti için olumsuz haber niteliği taşıyan başlıklar atmıştır. Bu başlıklarda Türkiye'deki muhalefet liderlerinin Türkiye hükümeti için yaptığı eleştiriler dile getirilmiştir. MHP lideri Bahçeli ve CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun referandum konusunda hükümeti tutarlı olmamakla suçlaması ve bunu Türk iki parti lideri ağzından vererek sunması, Rudaw'ın Türkiye hükümetine yaptığı bir eleştiriye kanıtlamaktadır. Kuzey Iraktaki referandumun sebebi olarak Şii ve Sünnilerin birbirini suçladığı bir başlıkta, Şii ve Sünnilerin Kürtlere muamelesinin iyi olmaması neticesinde böyle bir sonucun olduğu vurgulanmıştır. Bu başlık, Kürtlerin referanduma gitmesini haklı ve adil bir uygulama olarak göstermektedir. HDP'li Baydemir ile ilgili olan başlıkta, Türkiye'nin Katalonyadaki referanduma benzer bir tepki vermediği belirtilerek, konu Kürtlerin referandumunu olunca bu şekilde davranıldığı ifade edilmiş ve Türkiye'nin çifte standart yaptığı ileri sürülmüştür.

'Evet' diyen Arap yetkiliye gözaltı (27 Eylül)

Şengalliler sandığa akın etti (26 Eylül)

Kerküklü Türkmenler umutlu (26 Eylül)

Şii Türkmen peşmerge: Kürdistan'a 'Evet' dedim (25 Eylül)

Ezidi liderlerden 'Evet' (25 Eylül)

Türkmen liderler 'Evet' dedi (25 Eylül)

Başkan Barzani: Sonunda ölüm de olsa hazırız (23 Eylül)

Rudaw'ın başlıklarında Kuzey Irak'ta yaşayan farklı kimliklerin referandumuna üzerine bakış açıları verilmiştir. Sabah gazetesi Kuzey Irak'ta yer alan farklı etnisitelerin referandumuna karşı olduğu yönünde başlıklar atarken, Rudaw gazetesi referandum lehinde birçok başlık atmıştır. Rudaw, Kerkük'teki Türkmenlerin, Şii Türkmenlerin, Ezidilerin, Şengallilerin, referandumuna destek verdiklerini ve referandumda oluşacak sonuçtan umutlu olduklarını belirterek, Kuzey Irak'ın tüm kimliğiyle referandumu istediği aktarılmıştır. Referandumda "evet" tercihinde bulunan bir Arap yetkilinin gözaltına alınması, Kuzey Irak yönetimine göre demokratik hakkın ihlali olarak Irak yönetimine bir eleştiri niteliğindedir. Barzani'nin referandumuna ilişkin bir değerlendirmesinde sonunda ölüm bile olsa referandumu istediğinin belirtilmesi, hem referandumuna hem de Barzani'ye bir önem atfetme amacındadır. Çünkü bağımsızlık için kendisini bile feda edebileceği belirtilerek, oldukça cesur bir karar verdiği izlenimi uyandırılmıştır.

3.2. Olay Taraflarının Olaya Getirdikleri Yorumlar

Gazetelerin referandumuna olan bakış açılarını gösteren diğer bir unsur da görüşleri alınan akredite kaynaklardır. Hangi kaynakların, olayı nasıl değerlendirdikleri okuyucularına aktararak, bu yönde bir söylem benimsenmiştir. Sabah gazetesinin kaynak gösterdiği olay tarafları, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, MHP Lideri Devlet Bahçeli, Başbakan Binali Yıldırım, Türkiye Milli Savunma Bakanı Nurettin Canikli, MHP Grup Başkanvekili Erkan Akçay, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK), Türkiye Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Erbil Halkı, Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Irak Başbakanı Haydar El-İbadi, Avrupa Birliği (AB) AB Bakanı Ömer Çelik, İsveç Asuri Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi Hermez, Türk İhracatçılar ve İKBY Lideri Barzani'dir. Sabah gazetesinin olay tarafları genellikle Türkiye hükümetinden akredite kaynaklardır. Bu kaynaklar referandumunu olumsuz ve hukuka aykırı bir şekilde değerlendirmiştir.

Başbakan Binali Yıldırım'ın referandumun bölge huzuru için hiç de iyi şeyler doğurmayacağını, bu karardan bir an önce vazgeçilmesi gerektiği uyarısı bildirilmiştir. *Başbakan Yıldırım Barzani'ye Lozan'ı hatırlattı ve uyardı: Bu sevdadan vazgeç. Referandum bölgeye hayır getirmez. (23 Eylül 2017)*

Referandum sonrası oluşabilecek felaket senaryolarını açıklayan AB Bakanı Ömer Çelik'in Kuzey Irak'ı yeni sorunların beklediğine işaret etmesi ve referandum sonrası kan döküleceği yönündeki endişeleri okuyuculara aktarılmıştır. *AB Bakanı Çelik: "(İKBY'deki) Referandum kararı zaten bir faciadır. Kerkük'ün içine katılması da Mesut Barzani'nin dilinden Irak'ın yeni bir kan banyosuna dönüştürülmesi teklifidir." (26 Eylül 2017)*

Bakan Mevlüt Çavuşoğlu'nun referandumla ilgili olumsuz görüşlerinde, Barzani'nin aldığı bu kararın bölgedeki tüm halkların gelecekteki kaderini büyük bir tehlike içine soktuğunu ifade etmiştir. *Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, İKBY'nin referandumuna ilişkin, "Kişisel hırsla ve koltuğu koruma sevdasıyla Barzani, Kürtlerin geleceğini de riske atmıştır." dedi. (26 Eylül 2017)*

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Barzani'ye referandum kararı için yaptığı çıkışın aktarıldığı haberde, Erdoğan'ın Kuzey Irak'ın bağımsızlığını ilan etse bile kimsenin tanımayacağını ifade etmiştir. Referandumunu yalnızca İsrail'in tanıyacağına işaret edilerek, bu bağımsızlık durumundan İsrail'in çıkarlarına hizmet konusunda bir

ironi yapılmıştır. *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: "Referandumu yaptın ne olacak şimdi? Seni devlet olarak kim tanıyacaktı" diyen Erdoğan "İsrail diyecekler. Ya dünya İsrail'den ibaret değil ki..." şeklinde konuştu.* (26 Eylül 2017), *Kuzey Irak'taki referandumla ilgili açıklamalarda bulunan Erdoğan "Gayrimeşrudur. Tanımıyoruz ve bir gece ansızın gelebiliriz" dedi.* (25 Eylül 2017)

Türkiye'deki muhalefet partilerinden alınan görüşlerde de referandum kararına verilen olumsuz tepkilerin dile getirilmesi, Türkiye'deki iki muhalif siyasi tarafın da iktidarı bu konuda desteklediğini göstererek, referandumla karşıt olma fikrini daha da güçlendirmektedir.

MHP Genel Başkan Yardımcısı Celal Adan, gerçek bir referandum değil, bir çadır tiyatrosu kumpanyasıdır. (23 Eylül 2017)

MHP Genel Başkanı Bahçeli, IKBY'deki gayrimeşru referandumu değerlendirdi. "Durum çok ciddi, tehdit çok açıktır, tehlike çok yakındır." dedi. (24 Eylül 2017)

Kılıçdaroğlu, "Eğer ortak bir çözüm üretilebilirse Türkiye bu konuda önemli mesafeler alabilir. Bu konuda Türkiye milli bir duruş sergiledi, parlamento da bu duruşun arkasında durdu" dedi. (26 Eylül 2017)

Türkiye'den siyasi yetkililerin görüşlerinin dışında Kuzey Irak'la ticaret yapan Türk İhracatçıların da olay tarafı olarak görüşlerine yer verilmiş ve Habur sınır kapısı kapatıldığında Türk İhracatçıların oluşabilecek mali kaybı kolayca telafi edebileceğine işaret edilmiştir. Burada, dile getirilen düşünce, Kuzey Irak'a yapılacak yaptırımlar sonrası oluşabilecek ekonomik sorunların, referandumla karşı verilen tepkiden daha önemsiz olduğu ve üstesinden gelineceği, dolayısıyla referandumla ekonomik sorunlar yaşama pahasına gerekli tepkilerin verileceği anlamını taşımaktadır. Bu da referandum konusundaki kararın hata seviyesine vurgu yapmaktadır. *İhracatçılar, "Habur kapanırsa kaybı telafi ederiz. Alternatif güzergâh buluruz" diyor.* (27 Eylül 2017)

Türkiye dışı olay tarafı olarak Sabah gazetesi yer verdiği kaynaklar, referandumu uluslararası anlamda uygunsuz bir karar olarak görmüş ve referandumun yapılmaması yönündeki uyarılara dikkat çekmiştir. Barzani'nin referandumu yönündeki görüşleri iletilirken bile Sabah gazetesi, referandumun anayasaya aykırı olduğu vurgusunun sürekli yapılması gazetenin olaya bakış açısını göstermektedir. *Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanı Mesut Barzani, Irak Federal Mahkemesinin "anayasaya aykırı" kararı aldığı referandumun bu saatten sonra ertelenmesinin söz konusu olmadığını bildirdi.* (23 Eylül 2017)

Sabah gazetesi, uluslararası kuruluş ve birliklerin referandum karşısındaki görüşlerini dile getirerek, uluslararası toplumun da referandumla olumsuz bir değerlendirme getirdiğini belirtmiştir. Buradaki vurgu, referandum kararına yalnızca Türkiye'nin karşı olmadığını, uluslararası bir karşıtlık söz konusu olduğu açıktır. Uluslararası bir karşıtlığın olay tarafı olarak sunulması referandum kararının yanlışlığını ve referandum karşıtlığının haklılığını güçlendirmektedir.

Kanada Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Brendan Sutton, "Irak'ın toprak bütünlüğünü destekliyoruz." dedi. (26 Eylül 2017)

Öte yandan BM'den yapılan açıklamada, "Tartışmalı bölgelerde referandum, özellikle de Kerkük'te istikrar bozucu" denildi. (27 Eylül 2017)

İslam İşbirliği Teşkilatı, IKBY'nin referandum kararından derin endişe duyulduğunu bildirdi ve referandumun iptal edilmesi çağrısı yaptı. (23 Eylül 2017)

BMGK'nin tüm üyelerinin onayıyla kabul edilen bildiride Irak Kürt Bölgesel Yönetimi referandum yapmaması konusunda uyarıldı. Kerkük'teki etnik çatışma riski ise her geçen gün büyüyor. (23 Eylül 2017)

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Rusya'nın Irak'ın toprak bütünlüğünden ve egemenliğinden yana olduğunu söyleyerek, referandumun karşısında oldukları sinyali verdi. (23 Eylül 2017)

Sabah gazetesi, Kuzey Irak halklarının da referandum konusunda hemfikir olmadıklarını açıklamış ve bölgede yaşayan Türkmen ve Arapların olumsuz tepkiler verdiği, Erbil'in referandum sonrası Türkiye ile aranın bozulacağı sebebiyle endişe duyduğunu yazmıştır. Bu noktada referanduma gelen tepkiler yalnızca Türkiye ya da uluslararası bir boyutta olmayıp, Kuzey Irak içinden de referanduma tam manasıyla destek verilmediği görülmektedir. Bu da referandum kararının toplum nezdinde kabul görmediği ve anti-demokratik bir karar olduğuna işaret etmektedir.

Türkmen ve Araplar, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) "anayasaya aykırı" referandum planına tepki gösterdi. (24 Eylül 2017)

Barzani yönetimi referandumda ısrarlı. Ancak Erbil sokaklarında halk, Türkiye ile ilişkilerin bozulma ihtimalinden rahatsız: Aramızın iyi olmasını istiyoruz. (24 Eylül 2017)

Irak Başbakanı İbadi, "Referandum sonuçlarını tanımayacağız. Irak'ın birliğini ve vatandaşların güvenliğini korumak için gereken adımları atacağız" dedi. (25 Eylül 2017)

Rudaw gazetesi, Barzani yönetimi başta olmak üzere, Kuzey Irak'ta yaşayan Türkmen, Arap ve Ezidileri, ABD Demokrat Senato Lideri Schumer, Türkiye Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Antalya Milletvekili Deniz Baykal, MHP Lideri Devlet Bahçeli, CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu, Finlandiya Dışişleri Bakanı Timo Soini, Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan Kürt işadamları, hukukçu ve siyasetçiler, Kanada Başbakanı Trudeau, Birleşmiş Milletler (BM), Moskova Yönetimi'ni olayın tarafları olarak sunmuştur. Taraflar, referandumu Kuzey Irak yönetiminin doğal bir hakkı olduğunu dile getirmiş ve bu karara saygı duyulması gerektiğini bildirmiştir. Rudaw gazetesi seçtiği kaynaklar ve bunların değerlendirmeleriyle referanduma olumlu bir bakış açısı sergilemiştir.

Barzani'nin Türkiye'den açıklanan Habur'u kapatma olasılığına bir cevap niteliğinde olan açıklamada, Habur'un kapanması durumunda her iki ülke ekonomisinin de zarar göreceğini ifade etmektedir. Bu durumda Türkiye, referandumla bir yaptırım uygularken kendi kendisine zarar verecek olması vurgulanmış ve Kuzey Irak'ın Türkiye ekonomisi için değerli olduğu dile getirilmiştir. *Barzani, Habur'un yerine yeni bir kapı açılmayacağını ve kapının kapatılması halinde iki tarafın da zarar göreceğini söyledi. (27 Eylül 2017)*

Kuzey Irak'taki etnik grupların görüşünü alan Rudaw, bölgede yaşayanların referanduma olumlu bir bakış sergilediğini, oylarının bağımsızlık lehinde olacağını ve referandum sonrasında bölgenin daha huzurlu ve barışçıl bir hal alacağını belirttikleri düşünceleri aktarmıştır. Bu kaynakların seçimi referanduma desteğin büyük olduğunu, Kuzey Irak toplumunun her etnik grubunun referandumu desteklediğini göstermektedir. Burada bölgenin tüm dinamiklerinin desteğini almak demokratik bir referandum kararını gösterme çabasıdır.

Köyün en eski sakinlerinden olan Adnan Meter, “Peşmergenin, bizi korumak adına verdiği kurbanlar Kürdistan’ın bağımsızlığından yana oy kullanmamızı sağladı. Bu referandumda, bölgeye daha fazla huzur ve istikrar gelmesi, halkın mutlu olması için oy verdik. Kürt, Arap, Türkmen, bütün etnisiteler bunu istiyor” dedi. (27 Eylül 2017)

Ezidilerin ruhani lideri Mir Tahsin Beg ve Ezdi Ruhani Meclisi Başkanı Babeşeyh, Kürdistan’ın bağımsızlığı için sandığa giderek oy kullandı. (25 Eylül 2017)

Kuzey Irak dışından seçilen olay taraflarına bakıldığında, Amerika, Kanada, Katalonya, Finlandiya, BM’nin referandum hakkındaki görüşlerinde yapılan “her bölgenin kendi kaderini tayin etme hakkı” vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bu vurgu bölge halkının referandumuna giderek bu hakkı kullandığını belirterek, yasal bir süreç olduğuna işaret etmektedir. Tarafların uluslararası boyutta olması, yalnızca Kuzey Irak bölge halkının değil, uluslararası bir kabul gördüğüne dikkat çekilmiştir.

Amerika’da Demokratların Senato’daki lideri Chuck Schumer, Trump yönetimini Kürdistan Bölgesi’nin bağımsızlığını tanımaya çağırdı. (27 Eylül 2017)

Finlandiya Dışişleri Bakanı Timo Soini, milletlerin kendi kaderini tayin ettikleri vurgusu yaparak, “Ülkelerin içişlerine karışmayacağız” dedi. (27 Eylül 2017)

“Moskova, Kürtlerin ulusal bir devlete sahip olma arzusuna saygı duyuyor. Sorunların kabul edilebilir bir formül bulmaya yönelik yapıcı ve saygılı diyalog yoluyla çözülebileceği ve çözülmesi gerektiğinden yanayız” açıklamasında bulundu. (27 Eylül 2017)

Puigdemont, “Bu sabah Başkan Barzani’yi telefonla arayarak, Kürdistan Bölgesi’nde gerçekleşen referandumdan dolayı tebrik ettim” ifadesini kullandı. (26 Eylül 2017)

Kanada Başbakanı Trudeau, “Kürtlerin gerçekleştirdiği sürece saygı duyuyorum. Başka bir ülkenin içişlerine müdahale edilmesine karşı hassasız” ifadelerini kullandı. (25 Eylül 2017)

Birleşmiş Milletler (BM) üst düzey yetkilisi Alfred de Zayas, halkların kendi kaderini tayin etmesinin insanlık onurunun bir ifadesi olduğunu belirterek, “Kürtlerin kendi kaderini tayin etme hakkını kim reddedebilir” dedi. (25 Eylül 2017)

Türkiye’de yaşayan siyasi, ekonomik ve hukuki birtakım tarafların görüşlerine yer veren Rudaw, Ak Parti iktidarının referandum görüşünü kabul etmeyen açıklamalarını eleştiren yorumları okuyucularına sunmuştur. Bu yorumlarda, MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ve CHP’nin (Cumhuriyet Halk Partisi) Ak Parti yönetimini tutarlı olmamakla suçladığı, parti içinde farklı seslerin mevcut olduğu ve tek bir duruş sergileyemediği bildirilmiştir. Bu açıklamalara yer verilmesi, Türkiye’de referandumla olan karışıklığın çok güçlü olmadığı, referandum lehinde de fikirlerin bulunduğu anlamını taşımaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’deki Kürt siyasetçi, iş adamı ve hukukçuların da referandumla olumlu baktıkları belirtilmiş, ekonomik anlamda sınır kapısının kapatılmasının her iki tarafa da büyük zarar vereceği, hukuki olarak da referandumun bir ihlal olmadığı, siyasi açıdan bölgeye huzur getireceği belirtilmiştir. Bu düşüncede olan kaynakların kullanılması, referandumla şiddetle karşı çıkan Türkiye hükümetine kendi içinden gelen bir fikir ayrılığı ve eleştiri yanıt olarak sunulmuş, bu konuda Türkiye hükümetinin destek görmediği vurgulanmıştır.

Devlet Bahçeli, bağımsızlık referandumuna ilişkin, “Devlet yönetiminden yapılan kafa karıştırıcı ve çelişkili açıklamalar Barzani’nin değirmenine adeta su taşımış, elini güçlendirmiştir” dedi. (27 Eylül 2017)

Şırnaklı İşadamı Nihat Bilişik, “Kapı kapatılırsa, Türkiye ve Kürdistan ekonomisi büyük zarar görür. Ben bunun sadece bir tehditten ibaret olduğuna inanıyorum. (26 Eylül 2017)

Türkiye’deki Kürt siyasi partileri, bağımsızlık referandumunun sonuçlarının, Kürt sorununun çözümünde olumlu etkisinin olacağı ve barış sürecinin yeniden başlayacağı görüşünde. (26 Eylül 2017)

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Kürdistan Bölgesi’nde düzenlenen referandumuna ilişkin “Türkiye’de hükümetin ortak ses çıkarması. Üzülerek ifade edeyim farklı sesler çıkıyor” dedi. (25 Eylül 2017)

Kürt illerindeki 15 baro, 25 Eylül’de yapılacak olan bağımsızlık referandumuna desteğini açıkladı. (24 Eylül 2017)

Diyarbakır’daki işadamları, Türkiye’nin 25 Eylül’de Kürdistan Bölgesi’nde yapılacak olan referandumdan dolayı sınır kapılarını kapatması durumunda işverenlerin ciddi zarar göreceğini dile getiriyor. (24 Eylül 2017)

3.3. Kelime Seçimleri

Kelime seçimleri haber metinlerinde oldukça belirleyici bir mikro yapı unsurdur. Gazeteler, haber metinlerinde kullandıkları kelimeler ile haberin yönü ve söylemini ortaya koymaktadır. Sabah gazetesinin referanduma ilişkin kelime seçimlerine bakıldığında, referandumun illegal ve keyfi bir süreç olduğu, sonuçlarının ise bölge halkı ve iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyecek tehlikeler doğuracağı ihtimali üzerinde durulmuştur. Referandum için “anayasaya aykırı” (23 - 24 Eylül 2017), “gayr-ı meşru” (23 Eylül 2017), “kabul edilemez” (23 Eylül 2017), “gerçek bir referandum değil, bir çadır tiyatrosu kampanyası” (24 Eylül 2017), “Felaketlere sebep olacak bir referandumdur” (26 Eylül 2017), “Türkmen ve Arapların boykot ettiği referandum” (26 Eylül 2017), “Kaos referandumu” (26 Eylül 2017), “Gerek uluslararası hukuk, gerek Irak anayasası bakımından her türlü hukuki temelden ve meşruiyetten yoksun olan girişim” (25 Eylül 2017), “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin milli güvenliğine doğrudan bir tehdit” (23 Eylül 2017) gibi sözcükler kullanılmıştır. Bu sözcükler, referandumun Irak anayasasına aykırı olduğu gerekçesiyle meşru bir nitelikte olmadığı, bu sebeple kabul edilemez bir yapı taşıdığı belirtilmiştir. Ayrıca referandumun, bir kurgu olduğuna dikkat çekilerek, bağımsızlık adı altında bölgede bir tür tiyatro oynandığı aktarılmıştır. Referandumun, bölge halkının da tam anlamıyla desteğini almadığına işaret etmek adına Türkmen ve Arapların referandumu boykot ederek sandığa gitmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla referandum, demokratik bir nitelikte değildir, tüm toplumu temsil etmemektedir. Referandumun bir diğer boyutu ise Kuzey Irak’ta kurulacak bağımsız bir devletin, PKK terör örgütünün Kuzey Irak’ta yuvalanması sebebiyle Türkiye’ye bir tehdit oluşturacağı ifade edilmiştir. Bağımsızlık durumu anayasal bir sürecin yanı sıra Türkiye’nin milli varlığına bir karşı duruş olduğu belirtilerek, referanduma olan karşıtlık meşrulaştırılmıştır. Referandum kararında ısrar eden Barzani’ye yapmaması yönündeki telkin için “uyarı” (23 Eylül 2017) ifadesi kullanılmıştır. Bu anlamıyla yapılan bir yanılaşa getirilen ikaz anlamındadır ve referandumun yanılaşığı vurgulanmıştır. Referandumun olası sonuçlarına değinilen sözcüklerde, Rusya ve BM’nin telaffuz ettiği, bölgeyi “istikrarsız” (23 Eylül 2017) bir duruma sokacağı ve Irak’ın “toprak bütünlüğünden yana olma” (23 Eylül 2017) fikri referandum karşıtı ifadelerdir. Burada referandum sonrası bölgenin olumsuz etkileneceği gerekçesi referandumun olumsuzluğunu yansıtmaktadır. Ayrıca, Irak’ın toprak bütünlüğünü savunma, bölünmenin bir tehlike olacağını belirtme anlamında önemlidir. MHP’nin değerlendirmesinde “Barzani ateşle oynadı, yanmayı göze aldı” kelimeleri açıkça

Barzani'nin referandum kararındaki yanlış dile getirilmiştir. Bu durum “ateşle oynamak” ifadesi ile aktarılmış ve sonunda zarar göreceğinin son derece doğal olduğu ileri sürülerek Barzani'nin kararı eleştirilmiştir. Barzani'nin referandumun Türkiye için bir tehdit olmadığını söylediği cümlelerde “iddia etti, ileri sürdü” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadeler Barzani'nin söylediği cümleleri güçsüzleştirme ve inandırıcılığını azaltmak için kullanılmıştır.

Rudaw'ın kelime seçimleri incelendiğinde, referandumun olumlu ve haklı bir karar olduğu kanaatini aktarmaya çalışmıştır. Bu anlamda referandum yönündeki uluslararası ve bölge halkının görüşlerinde “*destek* (25, 27 Eylül 2017), *saygı* (24, 25, 27 Eylül 2017), *kendi kaderini tayin etme hakkı*” (24, 25, 27 Eylül) gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadelerde referandum kararı için saygı gösterilmesi referandumun gayr-ı meşru bir zeminde olmadığı, bölgenin doğal bir hakkı olarak sunulması söz konusudur. Bu bağlamda referanduma destek verilmesi de alınan kararın doğruluğunu kanıtlama çabasını göstermektedir. Bölge ülkelerinin şiddetle karşı çıktığı referandumun ülkelerin kendi kaderini belirleyebilme hakkı adı altında sunulması da hukuksal düzlemde referandumun bir dayanağı oturtulması anlamını taşımaktadır. Referandum ile ilgili bu olumlu ifadeler bir taraftar bulma, bir haklılık kazanma çabasıdır. Referandumda Rudaw gazetesi, “*Evet*” (24, 25, 26, 27 Eylül 2017) sözcüğünü de kullanmıştır. Bölgede yaşayan Türkmen, Ezidi ve Arapların referandumda bağımsız Kürdistan'a büyük bir coşkuyla evet diyeceği belirtilerek, referandum yönündeki olumlu düşüncenin pekiştirildiği görülmüştür. Referanduma gidilmesinin gerekçelerinin sunulduğu haberlerde kullanılan “*Uluslararası toplumun Kürdistan'a karşı yaptığı plan* (26 Eylül 2017) ve *enfal ve soykırım*” (26 Eylül 2017) gibi sözcüklerle bölge halkının uluslararası bir komplo ile karşı karşıya kaldığını, bölge halkına yağma ve soykırım yapıldığını öne sürmektedir. Burada referandumun bu muameleye karşı bir tepki, bir kurtuluş olarak sunulmasıyla referandum kararının gerekliliği ortaya konmuştur. Rudaw, referanduma karşı çıkan Türkiye hükümetini eleştiren bazı görüşlere de yer vermiştir. Bu görüşlerde, “*çelişkili, kafa karıştırıcı* (27 Eylül 2017), *şüpheli* (26 Eylül 2017), *farklı sesler çıkıyor* (25 Eylül 2017)” kelimeleri tercih edilmiştir. Bu ifadeler Türkiye hükümetinin referandum konusunda fikir birliği sağlayamadığı, kendi içinde de tutarsız olduğu eleştirisidir. Ayrıca, kendi içinde referandum karşıtı tavrın tam olarak benimsenmediği yansıtılmıştır. Referandum kararına tepki olarak Habur sınır kapısının kapatılması gerçekleştiğinde Türkiye'de yaşanacak sorunlara değinen Rudaw, Türkiye'nin de zarar göreceğini “*Kepenlerimiz kapanır* (26 Eylül), *sınır tedirginliği* (24 Eylül 2017) ifadeleri ile belirtmiştir. Burada Türkiye'de yaşayan esnafın düşeceği durum kepenk kapatmakla anlatılmış ve iflas edeceği mesajı verilmiştir. Ayrıca esnafta sınır kapanır tedirginliği oluşması da zarar göreceği için endişe duyduğu anlamını taşımaktadır. Bu da Kuzey Irak ile referandum yüzünden ilişkilerin bozulması Türkiye'deki esnafı olumsuz etkileyeceği ve Türkiye'nin referanduma karşı çıkararak kendi halkına zarar verdiği aktarılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada IKBY'de yapılan bağımsızlık referandumunun Türk ve Kuzey Irak basınına yansımaları incelenmiştir. İncelemede Türkiye basınından Sabah gazetesi ile Kuzey Irak basınından Rudaw gazetesinin 23-27 Eylül 2017 tarihindeki referanduma ilişkin internet haberleri ele alınmıştır. Haberlerde gazetelerin başlıkları, olaya ilişkin değerlendirmeler ve kelime seçimleri farklılık göstermektedir. Eleştirel söylem analizi sonucunda egemen ideolojinin haberi inşa sürecine tesir ettiği saptanmıştır. Her iki ülke

gazetesinin de referandum sürecini kendi ülkelerinin resmi söylemi ve ideolojileri ile değerlendirdikleri görülmüştür. Bu anlamda Sabah gazetesi Türkiye hükümetinin açıklamalarına paralel olarak referandumunu, anayasaya aykırı, gayr-ı meşru ve anti-demokratik bir süreç olarak görmüş, PKK terör örgütüne karşı mücadelenin olumsuz etkileneceği ve bu kararın sonuçlarının bölge halkı için çok ağır olacağını belirtmiştir. Rudaw gazetesi ise referandumu bölge halkının doğal bir hakkı olarak değerlendirmiş, bölge halkının tamamının referandumu desteklediği görüşünü öne sürerek referandumun haklılığına işaret etmiştir. Bu bağlamda, iktidarın hegemonyasını kültürel araçlarla topluma aktararak toplumda bir rıza oluşturduğu (Yaylagül, 2010, 109) değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra devletin ideolojik aygıtları ile egemen ideolojiyi topluma empoze ettiği (Althusser, 2014, 56) yaklaşımı bu referandum sürecinde incelenen haberlerde görülmüştür. Kültürel Çalışmalar Okulu'nun haber metinlerinin ideolojik metinler olduğu ve egemen ideolojinin topluma yansıtılmasında kullanıldığı görüşünün inceleme sonucunda araştırma bulguları ile örtüştüğü tespit edilmiştir.

Van Dijk, gazetenin desteklediği ideoloji için iyi, karşıt ideoloji ve söylemlere sahip olan olay ve kişiler için ise olumsuz haber yaptığını belirtmektedir (1998, 43). Gazetelerin tarafsız yayın politikası gereği referandum kararında ulusal ve uluslararası anlamda objektif bir yayıncılık anlayışı ve söylemi kullanması gerekirken gazeteler kendi ideolojileri ile olayı değerlendirmişlerdir. Bu durum, “Gazetelerin belli bir ideolojik görüşü vardır. Bu ideolojik görüş çerçevesinde yayın yapıp, o görüşü yeniden üretmekte ve pekiştirmektedir. Bu bağlamda, Kuzey Irak referandumunda gazeteler referandumu kendi ideolojik bakışı ve kendi ülkesinin resmi söylemine göre değerlendirmiştir” varsayımını doğrular niteliktedir. Çünkü Sabah ve Rudaw gazetesi referandum için farklı gerçeklikler ortaya koyarak, egemen ideolojinin sürdürülmesine hizmet etmiştir.

Türkiye ve Kuzey Irak basınının incelendiği bu çalışmada, yaşanan bir referandum sürecinde Sabah ve Rudaw gazetesi, egemen ideolojiyi destekleyip, egemen söylemleri yeniden üreterek topluma aktarmıştır. Van Dijk, medyada yer alan söylemlerin bireylerin toplumdaki bilgi, tutum ve ideolojilerinin ana kaynağı olduğunu ve bunu siyasetçi, akademisyen ve profesyoneller gibi diğer elitlerle de işbirliği yaparak gerçekleştirdiğini ifade eder (2000: 36). Bu süreçte basın kendi ülkelerinde yer alan büyük bir kısmı iktidara mensup siyasilerin fikirlerini öne çıkarmıştır. Basının toplumda yaşanan olay ve gelişmeleri kendi lehinde sunması toplumun söz konusu olayı doğru ve objektif bir şekilde okumasını engelleyebilir. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, Amerika – Türkiye basınının karşılaştırmalı analizinin yapıldığı bir çalışmada (Akca, 2004) her iki ülke basınının Afganistan ve Irak işgali ile ilgili haberlerinde bazı söylemleri dile getirdiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuçta gazetelerin, müttefik iki ülke olan Amerika ve Türkiye'nin ülke iktidarlarının resmi söylemlerini topluma aktararak egemen ideolojinin üretiminde rol oynadığı tespit edilmiş, Amerika lehinde olan siyasi söylemlerin haber söylemine dönüştüğü saptanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çalışmada incelenen gazetelerden biri olan Sabah gazetesi Amerika'nın Irak'a müdahalesini, Amerika'ya müttefik olan Türkiye gözünden aktararak, demokrasi getirecek bir durum olarak sunmuştur. Referandumla ilgili konuda ise referandum karşıtı, Irak'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye'nin güvenliğini savunan bir tavır sergilemiştir. İktidardaki siyasilerin ulusal çıkarlar gerektirdiğinde bir ülkenin toprak bütünlüğünü savunması, müttefik ülke müdahalesinde ise müdahaleyi haklı gören tavrının basına olduğu gibi yansıdığı ve basının ulusal çıkarları savunan bir egemen ideoloji ile donatıldığı görülmektedir.

Gazetelerin bu ideolojik bakış açılarından vazgeçip, olayı olduğu gibi değerlendirmesi medyanın kendisine biçilen gerçek rolü yerine getirmede fayda sağlayacaktır. İktidarlar, ulusal çıkarlar gereği dönemin konjonktürüne göre farklı stratejiler izleyebilir. Ancak basının iktidara göre söylem değiştirmesi, basının temel işlevine zarar vermektedir. Gazetelerin nesnel, tarafsız, yansız ve dengeli bir yayın yapması, objektif bir tavır etrafında şekillenmesi, tarafların söz konusu olayı doğru okuyup çözüm üretmesinde yardımcı olacaktır. Ayrıca, bir adım daha ileri gidilerek, basının ürettiği söylemlerin okuyucularda nasıl bir zihin oluşturulduğunun incelenmesi de bu anlamda önemlidir. Bu bağlamda yapılacak alımlama çalışmaları da basın ile egemen ideolojinin topluma ne denli etkisi olduğunu açıklaması yönünden önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akca, Emel Şerife, “1990 sonrası Türk Amerikan ilişkileri ve iki ülke basınında temsili: Karşılaştırmalı söylem çözümlemesi”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2004.
- Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Trc. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.
- Aslan, Kemal, *Haber Nasıl Okunur: Haberde İdeoloji, Söylem*. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2004.
- Coward, Rosalind ve Ellis John, *Dil ve Maddecilik*. Trc. Esen Tarım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Çoban, Savaş, *Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya*. İstanbul: Parşömen Yayınları, 2013.
- Dursun, Çiler, *İletişim Kuram Kritik*. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Dursun, Çiler, “Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, *Gazetecilik ve Habercilik*. Thk. Sevda Alankuş. 69-90. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003.
- Eaglaton, Terry, *İdeoloji*. Trc. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Ertan Keskin, Zerrin. “Türkiye’de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi”. *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Thk. Çiler Dursun. 391-407. Ankara: Elips Kitap, 2004.
- Fiske, John, *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Trc. Süleyman İrvan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Göker, Göksel ve Keskin, Savaş, “Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41 (Güz 2005): 229-256.
- Hall, Stuart, “İdeoloji ve İletişim Kuramı” *Medya, Kültür, Siyaset*. Thk. Süleyman İrvan. Ankara: Pharmakon Yayınları, 2014.
- Hall, Stuart “Haber Fotoğraflarının Belirleyici Özellikleri”, Trc. Ali Bayraktaroğlu. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21. (2005): 245-263
- Hall, Stuart, “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü”, *Medya, İktidar, İdeoloji*. Thk. Mehmet Küçük. 77-126. Ankara: Ark Yayınları, 1999.

- Ives, Peter, *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*. Trc. Ekrem Ekici. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.
- İnal, Ayşe, *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich, *Alman İdeolojisi (Feuerbach)*. Trc. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları, 2013.
- Nick, Stevenson, *Medya Kültürleri*. Trc. Göze Orhon, Barış Engin Aksoy. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2015.
- Ongun, Ömer, "Uluslararası Habercilik ve Söylem: Türkiye'deki Gazetelerin Suriye İç Savaşını Yansıtma Biçimleri". *İleti-ş-im Dergisi* 20 (Haziran 2014): 77-97.
- Özer, Ömer, *Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Konya: Literatürk, 2011.
- Portelli, Hugues, *Gramsci ve Tarihsel Blok*. Trc. Kenan Somer. Ankara: Savaş Yayınları, 1982.
- Poyraz, Bedriye, *Haber ve Haber Programlarında ideoloji ve Gerçeklik*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002.
- Sözen, Edibe, *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Sancar, Serpil, *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi, 2014.
- Şeker, Mustafa ve Baloğlu Enes, "Koza-İpek Ve Feza Gruplarının Ekonomi Politik Dönüşümü: 12 Haziran 2011 ve 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Örneği", *İNİF-E Dergi* 3(1). (2018):178-193.
- Theodor W. Adorno, *Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi*. Trc. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Van Dijk, Teun, "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım," *Söylem ve İdeoloji*. Thk. Barış Çoban, Zeynep Özarslan. 15-100. İstanbul: Su Yayınları, 2015.
- Van Dijk, Teun, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları," *Medya, İktidar, İdeoloji*. Thk. Mehmet Küçük. 331-398. Ankara: Ark Yayınları, 1999.
- Van Dijk, Teun, "Opinion and Ideologies in the Press," Ed. *Approaches to Media Discourse*, Allan Bell ve Peter Garrett. Oxford: Blackwell Publishers, 1998. <http://www.discourses.org/OldArticles/Opinions%20and%20Ideologies%20in%20the%20Press.pdf> Erişim: 17.02.2018
- Van Dijk, Teun, "New(s) Racism: A discourse analytical approach," *Ethnic minorities and the media*. Ed. Simon Cottle. 33-51. Maidenhead: Open University Press, 2000.
- Yaylagül, Levent, *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.
- <http://www.sabah.com.tr>, Erişim: 01.01 2018
- <http://www.rudaw.net/turkish>, Erişim: 20.12 2017